

قیمت اشتراک سالیانه در ایران
یک تومان
در سایر ممالک
پنج فرانک

کافه
۱۳۲۴

این روزنامه هر دو هفته یکبار
نشر میشود
عنوان مراسلات
Redaktion Kaveh:
Berlin-Charlottenburg,
Leibnizstr. 64

* * جمعه ۲۰ مرداد ماه ۱۲۸۶ یزدگردی = ۵ صفر ۱۳۳۵ هجری * * Jahrg. 1 • Nr. 15 • 1. Dezember 1916 * *

نوید سلطانی

حسن نیت دولت و ملت عثمانی درباره ایران و تمایلات دوستانه آنها بهسایه شرقی و مسلمان خود تنها قولاً بلکه عملاً بواسطه خون عثمانی که برای دفع روس از ایران و آزادی آن مملکت بد بخت از یک سال باین طرف ریخته میشود روشن بوده و هست. علاوه بر این بزرگان و پیشوایان سیاست عثمانی و اولیای آن دولت نیز در هر مقام و فرصت حسن نیت خود را تأکید و تصریح کرده قصد پاک خود را در مصون داشتن استقلال تام سیاسی و اقتصادی ایران اظهار کرده‌اند.

ولی امروز مابیشتر از پیشتر خوشوقیم که این بشارت یزدانی را از مقام اعلی یعنی زبان خلیفه مسلمین و سلطان غازی میشنوم. اعلیحضرت سلطان در نطق ملوکانه که در موقع افتتاح مجلس ملی عثمانی بتاريخ هفتم محرم ۱۳۳۵ فرموده‌اند توجه مخصوص ذات همایونی و دولت خود را بامور ایران و میل صمیمی بنجات و آزادی آنرا بیانی صریح اثبات فرموده‌اند. قسمت مهمتی از نطق ملوکانه در خصوص ایران است و در آن قسمت اعلیحضرت سلطان محمد پنجم میفرمایند که «یکی از مقاصدی که ما در این

جنگ در پی آن بوده‌ایم این بوده است که برای مملکت مسلمان و همسایه یعنی ایران تمام شرایط موافق را که آن کشور برای تکامل و ترقی آزاد و بی‌اشکال خود لازم دارد فراهم بیاوریم. ما میخواستیم برای آن مملکت یک زندگی مستقل و کامروا مسلم بکنیم که از هرگونه اشکالات و خطرات مضره این و آزاد گردد».

شک نیست که این کلمات مقدس که از زبان خلیفه ما بنطق عن الهوی جاری گردیده در همه ایران منعکس شده و در دل هر ایرانی تأثیر خود را خواهد نمود. هر مسلمان ایرانی خواهد گفت سلطان مسلمین وعده صریح بر تضمین استقلال و آزادی ایران داد. و بی شبهه «دیپلماسی» یا لطایف الحیل سیاسی را راهی در نطق مبارک نیست. لهذا بهمین وعده امید محکم خواهند بست و سبب سکون قلوب و مزید امیدواری آنها خواهد گردید. بلی دولت عثمانی که امروز خیر الحلف و بقیه خلفا و سلاطین بزرگ اسلامی است تنها برای نجات مملکت خود و آسودگی ملتی که داخل دایره حدود او هست نمی جنگد. عثمانی برای آزادی و نجات اسلام بلکه شرق می‌جنگد. غلبه عثمانی زندگی ثانوی شرق و رستخیز اسلام است و خدای نخواستہ شکست او شکست امید شرق و خطر بیضه اسلام و ذلت

بینی که روس اندرین روز چند
چو زبگونه برگنج ره یافتند
ستایند کشور گشایند شهر
ز روسی نجوید کسی مردمی
چو ره یافتند آن حرفان بگنج
پیداد کردن برآوردن بال
خلل چون در آن مرز وبوم آوردند
روم و بارمن رساند گزند
شاینده زآسان که بشافتند
که خامان خلقتند ودونان دهر
که جز صورت نیستان زآدمی
بسی بومهارا رسانند رنج
ز بازارگانان ستانند مال
طمع در خراسان وروم آوردند
حکیم نظامی گنجوی

«حَتَّى الْقُدُورِ مِیَابِستِ نَزْدِیکِ بَقِطْنَطِینِہِ وَمَمَالِکِ هِنْدِ گَرِیدِ.
هرکس در آنجا سلطنت کند مالک مطلق تمام عالم خواهد بود. بنا
بر این مدام نایره جنگ را گاهی با ترک گاهی با ایران باید برافروخت.
کارخاهای کشتی سازی باید روی دریای سیاه تأسیس نمود و کم کم این
دربارا مسخر کرد. همچنین دریای بالتیک^(۱) را نباید فراموش نمود
که دو نکته مهم برای موفق شدن باین مقصد است. انحطاط ایران را
مختلاً باید انجام دادو سر تا سر تا خلیج فارس رفت. راه تجارت قدیمی
مشرق را از شامات بپند اگر ممکن است باید دو باره برقرار نمود و
بطرف ممالک هند تاخت زیرا که خزینة دنیاست. همینکه باآبجا رسیدیم
از طلالی انگلیس میتوانیم بی نیاز باشیم.»
(قره نهم وصیت نامه سیاسی پطر کبیر)

چرا نظامی سر از تربت برنمیدارد تا ماجرای خونین وطن غمزه
خود وگدارش قرن حاضر را که ۷۰۰ سال قبل پیشگویی کرده بیند ودر
ماتم زوال و اسارت آن توحه سراید؟

نظامی شاعر معروف ایرانی که اصلاً از اهل تفرش بود در زمان
سلطنت اتابکان آذربایجان در شهر گنجه قفقاز که امروز روسها یلیزوتبول^(۲)
میخوانند اقامت داشت. در آن عهد که موافق قرن ششم هجری بود
هنوز جریان طوایف مختلف از مرکز آسیا بشمال ووسط اروپا باز نایستاده
بود. در قسمت شمالی روسیه حایة ملیت روسی هنوز در حال جنین
بوده واستحکام نگرفته وبشکل طوایف وحشی زندگی داشته بقبال
همجوار تاخت وناز میکردند. شیوة غداری آنان را نظامی در آن عهد
سنجیده وبا نظری اگرچه شاعرانه ولی دقیق دیده ودر افسانه ادبی خود
اسکندر نامه روح خصلت آنها را تشریح نموده ومخاطراتی که از آنها ممکن
بود بسیار ملل برسد پیش بینی کرده ودر اشعار فوق با زبانی ساده
سروده است. بامقایسه حال کنونی می بینیم که سرمایه داران انگلیسی وفرانسوی
موافق اوضاع اجتماعی حاضر سرمایه خود را بروسها می سپارند وروسها
آن گنج ربه را صرف اسارت وکشتار اقوام قدیمه وملل همجوار
میکند.

وضع جغرافیائی واختلاط

ژادهای مختلف در قفقاز

بعد از این مقدمه توجهی بوضع جغرافیائی ومخصوصاً ذکر اجتماعات
ژادهای مختلف قفقاز برای سهولت فهم بعضی نکات این مقاله بنظر ما
ضروری است وشناختن آن بما همسایگان خالی از قمع نیست:

(۱) Baltique در شمال اروپا بین سوئد ودانمارک وآلمان و فنلاند روسیه است.
(۲) در جنگ اول روس با ایران روز تولد ملکه الیزابت قشون روس قلمه
گنجه را تسخیر نموده وبآن این اسم را دادند.

مسلمین است. امروز علم آزادی مسلمین از اسارت در دوش انور پاشا
خالد بن ولید این عهد میباشد. چشم افغانستان وترکستان وقازان وقریم
ومراکش وتونس و الجزائر و زنگبار ومسقط وهند وحتی برهمنان
بنگاله باسلامبول است واخبار قشون ترک را در گالیسی ودر بوجه با
کمال مسرت وهیجان میخوانند. چرا برای آنکه همه میدانند که مقصد
او مقصودی بس عالی وپاک وبالاتر از خود پرستی است. منظور او
از جافشائی آزاد کردن ممالک شرق دیگر است از بند. عسکر ترک
وقتی که در گالیسی جهاد میکند حال مسلمین فاس را از نظر میگذراند
ویدبختی برادران تاشکندی را بخاطر میآورد. این روح پاک وقصد
قربت وخلوص بیت است که تمام شرق را عاشق این قوم نجیب ودعا خوان
پیشرفت بهادران آل عثمان کرده است. خیال این قوم شجاع وغیور که
مردانگی جبلی وصفی شرقی را با فضایل مسلمانی جمع کرده اند قیاس پذیر
با خیالات ومدعیات روس در آزادی اسلاوی نژادان بالکان نیست که وقتی که
بلغارستان را تصرف کرد دیگر بیرون نرفت ودر عوض کمک رومانی باو ایالت
بسارایارا تصرف ابدی کرده وقابل مقایسه با انگلیسان شرق یعنی ژاپنها هم
نیست که خاک چین را از روس تخلیه کرده بعد خود تصرف کنند. اینها اولاد
جنگاوران قدیم ترک هستند که همیشه قولشان مانند شمشیرشان راست بوده است.
نطق هایبونی سلطانی برای ما ایرانیان همواره یک حرز جان وتکیه گاه
مقدسی خواهد بود که همیشه در یاد ما خواهد ماند وبتذکار آن در مجاهدات
خود بر ضد دشمنان عالم اسلامی پشت گرم خواهیم بود. و امید قوی داریم
که این جنگ تمام نشود وسلطان غازی شمشیر را در نیام نماید مگر آنکه
جمع صلح حق زندگی ایرانی را نیز با آزادی تمام واستقلال کامل سیاسی
واقصادی ودرستی خاک آن خالی از هر نوع مداخله خارجی وآزاد از
هر گونه بندی تصدیق وتضمین کند.

خوشبختانه در موقع طبع همین شماره اخبار تلگرافی نطق سردار غازی
انور پاشا را در مجلس شورای ملی عثمانی بما رسانید که فرموده «جنگجویان
ایرانی اکنون دستهای قشون منظمی تشکیل داده اند وحال با قشون ما دوش
بدوش بر ضد دشمن می جنگند». اینک یک تشویق وتصدیق دیگری
که از زبان وکیل سپهسالار کل عثمانی جاری شده و از اشتراک فعلی
ایرانی در آزادی وطن قدر دانی وحشتمانی فرموده اند و مؤید نطق
هایبونی خود ذات مبارک سپهسالار کل است.

نظری بتاریخ ودرس عبرت

فتح قفقاز یا کلید تسخیر ایران وهند

... که فریاد شاهما زیدادروس که از مهد انجاز^(۱) بستد عروس
ز گنجینه ماتهی کرد رخت در از درج بر بود ودیا ز تخت
همه شهر وکشور بهم برزدند ده ودوده را آتش اندر زدند

(۱) انجاز قسمت ساحلی دریای سیاه از گرجستان شمال را گویند

نه‌چین^(۱) باقی مانده است. امروز اگر محققان در خصوص آنها محتاج بکسب اطلاعات و کسبیات علمی باشد باید در میان ارمنستان عثمانی و آسیای صغیر و یا در ایران در میان آکراد و مهاجرین رفته اثری از آنها پیدا کند. ولی هیات! بیداد روس چنان پراگندگی در میان آنها انداخته که بهیچ وجه امیدوار نمیتوان بود که چیزی بتواند بدست بیاورد. در این قسمت (یعنی در دامنه شمالی جبال قفقاز) سه گروه عمده سکنی داشتند:

اولاً در طرف غرب چرکسها. و اینها عبارت بودند از سه طایفه معین: ۱ - آدیگسها^(۲) که در بلندیهای کوهستانی که در میان دریای سیاه و قلّه البرز^(۳) است مسکن داشتند. ۲ - ابخازها که طول سواحل دریای سیاه جایگاه آنها بود. ۳ - کاباردیها^(۴) که در قسمت سهل‌الوصول در شعب شمالی البرز و قلل کوهستانی که متصل بکوه کازبک^(۵) است منزل داشتند.

ثانیاً در وسط دامنه شمالی چینها (یا کیستها). و یکی از قبایل معتبر آنها اینقوش^(۶) است و اینها در منطقه که میان رود خانه ترک^(۷) و کوی سو^(۸) است اقامت دارند.

ثالثاً در طرف شرق قبایلی چند هستند که مجموع آنها را لزگی مینامند و آنها در تمام جبال داغستان پراکنده هستند. و قبیله مهم لزگیها آوارها^(۹) میباشند.

اما در دامنه جنوبی سلسله جبال قفقاز که بیشتر میدان حوادث بوده بسبب تهاجم و فتوحات ملل مختلف نژاد کارتول^(۱۰) که عمده سکنه این قسمت هستند بیشتر نژادهای دیگر مخلوط شده است و نژاد اصلی اگر چه از میان رفته ولی مثل دیگران هم دست نخورده نمانده است. شعب مختلفه عنصر کارتول از قرار ذیل است:

اول گرجها که در اراضی واقعه مابین قلّه قفقاز و رودخانه کر سکنی دارند. دوم قبایل ایمر^(۱۱) که در شرق گرجستان سکنی دارند و آنها را گرجی قدیم نیز گویند. سوم مینگرلیها^(۱۲) که در قسمت سفلی رودخانه ریون^(۱۳) معیشت میکنند. چهارم غوریها^(۱۴) که صحرای مرتفع آجارا^(۱۵) منزلگاه آنهاست. پنجم لازها^(۱۶) که در طول سواحل دریای سیاه از طریزون تا پوتی منتشر اند.

غیر از این قبایل دامنه شمالی و جنوبی طوایفی دیگر از جنس کارتول در دره‌هایی که مابین قلل مرتفعه قفقاز واقع است زیست میکنند و هرگز در تحت تصرف و اطاعت قومی نیامده اند. عمده اینها سووان^(۱۷) هستند و قبایل اینها مثل یک جمهوری کوچکی اداره میشوند و هنوز هم حکومت روس در میان آنها درست نفوذ نکرده است.

قفقاز که امروزه در تصرف روس است محدود است از شمال بخود روسیه و حدود آن شروع میشود از حوالی دریاهای مانچ^(۱)، و از شرق ببحر خزر، و از غرب بدریای سیاه، و در جنوب قسمتی را رود ارس از خطه ایران جدا میکند و قسمتی را کوه آرات با یک خطه موهومی از ارمنستان عثمانی مجزا میدارد. قطعه شمالی قفقاز عبارت است از سرزمینی مسطح که در بعضی جاها وادی علفزار است و ما ایرانیها آنرا ماورای قفقاز میخوانیم و در حقیقت از خاک اروپا محسوب میشود. قسمت جنوبی آن عبارت است از صحراهای مرتفع و دره‌های عمیق و در اقلیم آسیا واقع است و ایرانیها بآن قسمت تنها اسم قفقاز میدهند. در میان این دو قسمت از بحر خزر تا دریای سیاه سلسله جبال مرتفع قفقاز امتداد یافته و مثل سدی این دو قسمت را از هم جدا میکند.

اسم قفقاز قدیمی است. بعقیده بعضی از مورخین این اسم مشتق از همان کوه «قاف» است که در عهد عتیق بتمام کوههای دور ایران داده میشده و بنا بر روایات افسانه‌های آسیای غربی تمام دور عالم را احاطه نمیکرده است. و شاید کوه قاف همین سلسله قفقاز بوده که متصل بکوههای دماوند در شمال ایران و هندوکش^(۲) است. تاریخ و مقدرات حیات قفقازها مناسب مهمتی با وضع طبیعی این کوهها و سلسله جبال قفقاز دارد. و مخصوصاً در زمان فتح قفقاز بتوسط روسها این نکته جلب دقت میکند.

سکنه قفقاز مرکبند از نژادهای متنوعه و ملل مختلفه و سبب آن اینست که در سیر تاریخ عالم قفقاز جاده حرکت طوایف آریائی از آسیای مرکزی بشمال و باقی غرب اروپا و راه تهاجم تراکه و تاتارها از اقصای شرق تا سواحل دانوب بوده است.

در این عبور و مرور نژادهای مختلف قبایل قفقاز از قدیم الایام بعضی بیل و رغبت و برخی از ناچاری و ضرورت در قلل کوههای مرتفع یا در قعر دره‌های خوش آب و علف یا در صحرای ماورای قفقاز رحل اقامت انداختند. و طبیعت مثل اینکه سپاس‌گذاری از قدوم آنها کند باغلی از آنها قلاع طبیعی محکم در صخرهای جبال قفقاز ارزانی داشته و باین سبب همیشه از شر دشمنان و نفوق جویی ملل دیگر و اختلاط نژاد محفوظ مانده بودند.

برای تحقیق نژادهای مختلف قفقاز باید نظری بیک قرن پیش انداخته و وضع اجتماعات نژادی آنرا قبل از دست اندازی روس ملاحظه کرد. زمانی که هنوز سر نیزه و توپ روس قبایل آزاد و اصیل آن سرزمین را تار و مار و سرگردان و اغلب را از کوههای خوش آب و هوای خود برانده بود.

اغلب قبایل دامنه شمالی کوههای قفقاز بسبب زندگی کوهستانی از همه کمتر شناخته شده‌اند و اکثر آنها بعد از دستبرد روس ترک وطن کرده‌اند و از چندی باین طرف در دره‌های قفقاز و در اوبه‌هایی که در دامنه یا در بالای کوهها واقفند بسر میبرند دیگر نه چرکس نه لزگی

(۱) Tchetchens (۲) Adighès (۳) البرز نام بلندترین قلل جبال غربی قفقاز است و این غیر البرز ایران است، اشتباه نشود.
(۴) Karbadiens (۵) Kasbek (۶) Ingouches (۷) Terek (۸) Koï-Sou (۹) Avars (۱۰) Kartvelièns (۱۱) Imeres (۱۲) Mingrèlièns (۱۳) Rion (۱۴) Gouriens (۱۵) Adjara (۱۶) Lazes (۱۷) Svanès یا Sonvanes

(۱) Manitch (۲) Paropamisus

نظر تاریخی در قفقاز

از مطلب دور نرویم. جستجوی مبدأ تاریخ و حکایات ازمنه قبل از تاریخی ما را از مقصد دور میسازد. همین قدر آنچه لازم است دانست اینست که بعقیده یونانیها آرگنوتها^(۱) (از پهلوانان تاریخی یونانیان) ابتدا در ساحل دریای سیاه در کولشید^(۲) از کشتی پیاده شدند و رفته رفته مهاجرین یونانی آن مواضع را در جزو مستملکات یونان در آورده و آنجا اقامت کردند.

در زمان عظمت مملکت روم تقریباً یک قرن قبل از میلاد مسیح عساکر دو سردار معروف سیلا^(۳) و پومپه^(۴) پشاهان ارمنستان و گرجستان که متحدین شاهنشاهان عظیم القدر کشور ایران بودند حمله کردند. و تاریخ اصلی قفقاز از آن زمان از تاریکیهای تاریخ بروشنائی در آمده است. در افسانههای قفقاز جنوبی داستانها دیده میشود که ذکر میکند از مملکتی که در دامنه آرات و قلعه قفقاز واقع بوده و از قراین مفهوم میشود که این سرزمینها میان دو ملت قدیم منقسم بوده است که بر حسب حوادث زمان گاهی باهم متفق و گاهی با یکدیگر در ستیز بوده اند. مخاطرات خارجی برای آنها همیشه بیک درجه پدیدار میشد و نابودی آنها هم از صفحه تاریخ در یک زمان بوقوع رسید. این دو دولت عبارت بوده از گرجستان و ارمنستان. اینجا بحکایت ارمن که خارج از منظور ماست نمی پردازیم. و درباره گرجستان نیز چون سابقاً مقاله مفصلی نوشته ایم (رجوع کنید بشماره ۵-۶ کاوه) در این مقاله هر قدر که روابط آن با سایر قبایل قفقاز ناچار کند اشاره خواهیم کرد.

مختصر در عهد قدیم چون دامنه جنوبی یا آسیائی جبال قفقاز بتمام حملات اقوام مختلفه باز بود همیشه باین سبب آن سر زمین میدان تهاجم ملل سایره بوده و حوادث این قسمت قفقاز داخل جریان عمومی عالم انسانیت گردید. چندی سلاطین جلیل القدر ایران در آنجا سلطنت کردند. بعد دستههای لشکر اسکندر مقدونی با آنجا تاختند. ساسانیان ایران اغلب نقاط شرقی آترامدتی در جزو شاهنشاهی خود در آوردند. سپس امپراطورهای قسطنطنیه بقصد تصرف آنجا بر آمدند.

ظهور اسلام فتوحات خود را تا قفقاز پیش برد. در سال ۴۱ هجری ربیعه الباهلی با چهل هزار کس مأمور قفقاز شد تا اهالی آنجا را باسلام دعوت کند ولی قوای مجتمعه خزر و اهالی کولشید قشون او را شکست داده پراکنده نمودند. این حادثه سبب تهیج غیرت مسلمانان که در ابتدای اسلام حدتی غیر از حال امروزه داشت گردیده و همینکه ولید بن عبد الملک بن مروان در سنه ۶۴ هجری بخلاف رسید برادر خود مسلمة بن عبد الملک را با سی هزار نفر مرد کار آزموده بتسخیر قفقاز گسیل داشت. مسلمة دربند و شیروان و قسمت عمده داغستان را بی در پی تسخیر کرده داخل گرجستان شد و حوالی تفلیس را تصرف نمود. در زمان خلافت جانشینهای ولید قبایل آلان و خزرهای کوهستانی اعراب را از

بالآخره در دامنه جنوبی کوه باربالو^(۱) نزدیک سرچشمه بهر آراگوا^(۲) سه قبیله مهم هستند و از حیث عادات و رسومشان خیلی عجیب میباشند. آنها را پشاو^(۳) و توش^(۴) و خوزور^(۵) مینامند.

در غرب دربند هم یک جنس علیحده ایست که کویچی^(۶) نام دارند و اینها غالباً صنعتگر و عمده آهنگری و فلز کاری میکنند.

یکی از قبایل منفرد که در میان این قبایل مختلف الاصل زندگی میکند اوستها^(۷) استند که در اروپا تحقیق علمی اصل زبان و جنسیت آنها در نزد دانشمندان که تتبع در السنه مختلف میکنند اهمیت زیادی دارد. و از ملاحظه زبان مخصوص و خطوط بشره و قیافه آنها نسبت اصل آنها را بنژاد ایرانی میدهند. و آنها در حوالی قلعه کازبک که همیشه از برف و یخ پوشیده است مسکن دارند.

در شمال و جنوب سلسله جبال قفقاز عدّه تاتار قدری پراکنده در همه جا پیدا میشود که ترکی حرف میزنند و اینها قدری از بقایای دولت خزر که سابق در جنوب روسیه بود و در تاریخ شهرتی دارد میباشند و قدری هم از ترکان سلجوقی و از بقایای مغول دشت قیجاق و غیرهم. و اغلب در حوالی رودخانههای ترک و کر و آرس پراکنده هستند و گروه عمده آنها توغای^(۸) و کومیک^(۹) میباشند.

ایرانی نژادان را که در قفقاز از عهد قدیم سکنی دارند تاجیک (و امروزه تات) مینامند و در حوالی لنگران و باکو و در حدود داغستان جنوبی اقامت دارند.

در تمام مراکز عمده گرجستان و ولایات ایروان و قارص و قراباغ و گنجه یک عدّه بزرگ از ارمنه هستند و آنها اغلب در تفلیس و حوالی آن و در اراضی واقع مابین رود آرس و کر مسکن دارند. ارمنه نسبت باهالی قفقاز زیرکتر و بیشتر صاحب صنعت هستند.

آنچه باقی مانده آکراد بوده بمروور بعثمائی مهاجرت کرده اند و عدّه مهتی هنوز در ایالت ایروان هستند.

از اروپائیها خیلی مختصر در همه جا پراکنده هستند مخصوصاً آلمانیها که با هیچیک از این اقوام مخلوط نمی شوند.

امروز در میان این اجتماع رنگارنگ نژادهای مختلف که از قرون قدیمه در این سرزمین زیسته اند و عدّه مجموع آنها به ۹۲۰۰۰۰۰۰ میرسد تخمیناً ۲۰۰۰۰۰۰ نفر روسی حکم و فرمانروائی میکنند غیر از کروورها که لا ینقطع روسها از وادیهای بیحاصل روسیه کوچانیده و در جای قفقازها می نشانند تا روزی که بجز یاد داشت تاریخ نام و نشانی از آنها نماند و در روی خرابیهای حیات ملیت آنها و مساجد و معابد آنها کلیساهای روس بنا شده و در روی خاک استخوان اجداد آنها موژیک روس زراعت کند.

Touches (۴)	Pchaves (۳)	Aragva (۲)	Barbalo (۱)
Nagais (۸)	Ossettes (۷)	Koubitchi (۶)	Khevsours (۵)
			Kouniks (۹)

Argnoutes (۱) Colchide (۲) (منگریلی حالیه) Sylla (۳) Pompée (۴)

در سنه ۹۶۳ هجری عده از اینها از خوف خوانین قریم با روس هم عهد شده خود را در تحت حمایت او گذاردند. بعد در سنه ۹۹۸ گرجیها با روس ارتباط سری پیدا کرده پای مداخلات آنها را در قفقاز باز نمودند و نتایج این مقدمه را سابقاً در مقاله گرجستان مشروحاً ذکر نموده‌ایم. در اواسط قرن یازدهم هجری شاه ایمره سی خود را در تحت حمایت روس درآورد. این اقدامات موجب خشم و کدورت دربار ایران و عثمانی شده جنگهای خانگی و تمرّد بعضی از شاهزادگان قفقاز را مساعد گردید. و باین وسیله میدان کار برای روس باز شد.

در اواخر عهد صفویه که آخرین پادشاه آن سلسله ایام خود را در غفلت و عشرت میگذرانید و بزرگان مملکت نیز بمصدق الناس علی دین ملوکهم تیشه بارکان مملکت میزدند و همسایگان غرب و شرق چشم طمع بکشور ایران دوخته بودند در شمال کشور ایران استحکام ملیت و قومیت روس انجام میسافت و از میان قومی که بزرگان آن تا آنوقت غافل و خردان جاهل بودند ظهور ناگهانی اعجوبه تاریخ یعنی پطر کیر مهمه درجهان پدیدار نمود و بروزی دو قومی و حشی را بجزگه تمدن داخل و همدوش دول معتبره اروپا ساخت. اقتدار او در شرق و غرب طرف توجه گردید و راه جهانگیری را بملت روس نشان داد و قدم اول را خود برداشت و نیش زهر آگین روس از آن تاریخ بر مذاق ایرانیها رسید.

وصیت نامه سیاسی پطر کیر در پیش مقدمه مقاله حاضره مسطور است^(۱) و خط سیری که کشیده نقطه بنقطه تعاقب میشود ممکن نیست که انسان تعجب نکند که از دوست سال باین طرف بغیر از دوره نادری کسی بیخیال پیش بندی محاطره آن بر نیامده بلکه بدترین امور ایران تا درجه آلت پیشرفت آن مقصود گشته‌اند و مخصوصاً از دوره ناصری باینطرف که نتایج شامت اثر آنها ما ایرانیان امروز متحمل میگردیم.

تیز هوشی پطر کیر باو بغوریت نمود که تصرف قفقاز تا چه حدی بسعادت و بزرگی روس کمک خواهد کرد. در حالی که فکر ناخب خود را برای تقرب بمرکز تمدن اروپا و ممالک غربی آن استعمال میکرد تدبیر سیاسی و قوه کشورستانی خود را بطرف آسیا و کلید تسخیر آن یعنی قفقاز معطوف میداشت چه تصرف آن راه تسخیر آسیای صغیر و آسیای مرکزی یعنی ایران تا خلیج فارس و ممالک زرخیز هندوستان را آسان مینمود.

گفتم پطر کیر روسیه را از آبی باقی داخل دایره تمدن نمود. اول وسیله تکامل و ترقی قومی مسئله اقتصادی و مکتب آن قوم است. پطر کیر میخواست تجارت روسیه با سایر تشکیلات جدیده قدم بقدم ترقی کند. در قرن یازدهم هجری ممالک غربی و مرکزی اروپا تجارت متوسطی از راه دریا با هند داشتند. پطر میخواست یک راه تجارتی مستقیمی با هندوستان برای مملکت خود باز کند. و چون خط مستقیم این راه منحصر بعبور از ایران بود در سنه ۱۱۲۹ هجری پطر کیر با رزوی تجارت مستقیم با هند با ایران یک عهد نامه تجارتی بست.

در بند بیرون کرده و تا ارمنستان رانند. ولی مجدداً در سنه ۱۰۴ هجری جراح بن عبدالله الحکمی ولایات مزبور را پس گرفت و مخالفین را بشمال قفقاز راند. این جنگ در سنه ۱۱۴ ختم شد. یک سال بعد مسئله بن عبد الملک داخل داغستان گشته اهالی آنجا را بقبول اسلام مجبور نمود. اعراب مثل شاهان ایران مهاجرین زیاد بفقاز فرستادند تا در آنجا اقامت کنند و این فقره بیشتر سبب نشر و تقویت اسلام در آن سرزمین گردید. وقتی که تراکه سلجوقی ایران را مسح کردند تمام ممالکی که از کاشغر تا شامات بود در تصرف ایشان درآمد و ملوک گرج خود را باجگذار آنها شمردند. فتوحات سلطان جلال الدین منکبری آخرین خوارزمشاهیان در قفقاز و تسخیر گرجستان بدست او از وقایع مهم تاریخ آن سرزمین است. پس از او مدتی طویل قفقاز در تحت تسلط مغول «دشت قیاق» یعنی اعقاب باتون توشی بن چنگیز خان درآمد. استیلای امیر تیمور جنوب قفقاز را ویرانه ساخت و بعد از افول او قفقاز صورت ملوک الطوائفی گرفته از آن زمان بعد معرض رقابت دو دولت ایران و عثمانی گردید. در عهد سلاطین صفویه اغلب ملوک و خوانین قفقاز در تحت حمایت و باجگذاری آنها شمرده میشدند و در انحطاط صفویه دو باره قفقاز میدان طمع عثمانی گردید.

وقتی که در دامنه جنوبی قفقاز این حوادث بظهور میرسید در ماورای جبال قفقاز در دامنه شمالی آن از آنطرف دشت مزدوک^(۱) و استاوروپول^(۲) یک دولتی در حال جنین بود و رفته رفته بصورت قومی در آمده تشکیل ملیت میداد و از مهد غفلت سر برداشته قدم بدایره دول می نهاد و میبایست روزی مالک و سرور این ملل گردد. این دولت دولت روس بود. ملوک الطوائفی قفقاز و ممالک واقعه در شمال قفقاز و بحر خزر و دریای سیاه که عبارت بود از امارات مختلف قلیل التوام که اعقاب چنگیز خان تشکیل داده بودند از قبیل دولت قازان و دولت حاجی ترخان (هشتر خان) و غیرهما بیشتر سبب استحکام و پیشرفت برقراری دولت روس گردید. روسها غالباً با دول مذکوره در زد و خورد بودند. ولی از این گذشته روسها تا قرن دهم هجری با سکنه شمال قفقاز مثل لزیگها و آوارها که مطیع ایران و چرکسها و ابخازها که مطیع عثمانی بودند و با سایر موطنین قفقاز نادراً معامله و آمیزشی داشتند.

در چهار قرن قبل ایران در ظهور دولت صفویه موقع مهمی نسبت بوقایع تاریخی قفقاز دارا بود. گرجستان را شاه اسمعیل صفوی در ۹۲۹ هجری فتح کرد. بعدها عثمانیها آنجا را مدتی تصرف کردند. ولی در زمان کوبکه جلال و قدرت شاهنشاه با اقتدار ایران شاه عباس کیر حمله عثمانی در سال ۱۰۲۷ هجری منجر بشکست خود عثمانیها گردید و ایرانیان ایالات آذربایجان و گرجستان و سایر بلاد قفقاز حتی کردستان تا بغداد را از عثمانیان باز پس گرفتند و جنگیان قزلباش فاتح گردیدند.

زمنه ارتباط روس با بعضی از ولایات قفقاز در اواسط قرن دهم هجری شروع شد. خوانین قریم اغلب متعرض قبایل چرکس میشدند.

(۱) با وجود شکی که در صحت اسناد این وصیت نامه است مضمون آن عین سیاست مستمره روس است — کاوه.

و در صلح نامه سیاسی و تجارتي که با روس بست در بند و باکورا باو واگذار کرد. متعاقب این امر قلاع گنجه و تفلیس را به بلاوة ایروان وقارص که از آن ایران بود از عثمانی باز گرفته و شاهنشاهی ایران ملحق کرد. بدینگونه نه تنها قسمت عمده قفقاز بایران باز گشت بلکه تصفیه ممالک ایران سبب دور نشینی روس و دول همجوار گردید و ستاره قدرت و بزرگی کشور دارا نادر شاه افشار دوباره در خشانید. ولی افسوس که خوش درخشید ولی دولت مستعجل بود.

پتر کیر در ۱۱۳۸ و نادرشاه در ۱۱۶۰ فاصله بیست سال در گذشتند. در صورتیکه جانشینهای پتر نقطه بنقطه خط سیاست او را تعقیب میکردند و در کاشتن تخم افساد در میان رؤسای قبایل مختلف قفقاز آبی غفلت نمی ورزیدند و برای تسلط بانها احساسات مذهبی مسلمان و مسیحی را تحریک و حس قصاص و خونریزی را تشجیع می نمودند. در باریان عثمانی و ایران خیالی بجز اسیر کردن یا بدست آوردن دوشیزگان خوشگل و غلام بچگان ظریف از قفقاز برای حرمسرای سلطان یا شاه فکری دیگر نداشتند.

تصیب مذهبی گرجها و سایر اقوام مسیحی از طرفی و طوایف مسلمان شیعه و سنی از طرف دیگر سبب خونریزیها و برادر کشیها بود. این واسطه اغلب مسیحیان قفقاز برای امنیت و راحتی خود تصور میکردند که اگر اسم حمایت روس را بخود بینند از هر حیث آسوده و فارغ البال خواهند بود.

کاترین^(۱) دوم از اول جلوس تدایر و نقشه سلف معروف خود پتر کیر را پیش گرفت. سیاست روس پول ورشوه و سر نیزه و ترور و جلهرا معاً برای پیشرفت مقاصد خود استعمال میکرد. دولت روس دو حکمران ایتره سی و گرجستان یعنی سلیمان اول و هر اقلیوس^(۲) دوم را با هم آشتی داده و متحد نمود و تحریک کرد که هر دو علناً بایران و عثمانی یابی شوند و سی هزار نفر قشون هم بکمک آنها فرستاد. این قوه کوتایس را تصرف کرد ولی در مقابل قلعه پوتی مغلوب شده مجبور بقب نشینی گردید.

در سال ۱۱۹۷ هجر در عهد کاترین دوم دولت روس قریب و ایالات دست راست کوبان و دریای آزوف را تصرف کرد و بدین طریق حدود مملکت را تا دامنه شمالی قفقاز امتداد داد.

در این دامنه قفقاز یعنی در طرف جنوب هر اقلیوس باطمینان روس بجانشینهای بی جریره و ضعیف کریم خان زند اطاعت نمی خواست بکند و در ۲۲ شعبان ۱۱۹۷ در تحت حمایت روس در آمد و چندی نگذشت که بهانه حمایت او روسها قشون وارد گرجستان کردند. در این موقع باز در ایران زمان تغییر خاندان سلطنتی بود. این شعبده روس را با وجود اهمیت کسی تعاقب نکرد. ولی همینکه آقا محمد خان قاجار بایران تسلط شد و دوباره شورش داخلی ایران را آرام نمود تنبیه شاهزاده گرجی را از مهمام مقاصد شمرده در صد قصاص بر آمد و در سنه ۱۲۱۰

حوادث زمان نیز خیالات او را تقویت میکرد. ایران در آن زمان معرض جنگ خانگی و آتش فتنه افاغنه شعله ور بود. در خود قفقاز هم کشمکش داخلی خوانین و شاهزادگان گرجی و سایر قبایل قفقاز امیدواریهای زیاد باو میداد. پتر کیر در نظر گرفته بود که قناعت باین عهد نامه نکرده بلکه از حال هرج و مرج ایران بیشتر استفاده نماید. در این بین یک حادثه که بخودی خود بی معنی بود بمیان آمد و او را کمک نمود. داود بیک یکی از شاهزادگان لژگی غفله بر شیروان هجوم آورد و شهر قوبا و شاخی را تصرف کرد و تجار آنجا را صدمه زیاد زد و در ضمن سیصد نفر روسی تاجر و غیره را کشت و قریب چهار میلیون منات روسها خسارت وارد آورد. پتر کیر بدربار ایران اعتراض کرد و این در موقی بود که اصفهان پایتخت ایراترا افغانها محاصره کرده بودند. شاه سلطان حسین صفوی خواست از این تصادف بهره ببرد لهذا برای استخلاص خود از تسار روسیه استمداد خواست. ولی پتر کیر پیرو خیالات خود بود و بهانه تاریخی آل رومانوف را دست آویز نموده یعنی در ظاهر بعنوان حفظ حقوق و حمایت رعایای خود و در حقیقت برای توسیع کشور و فتح اراضی جدید با سی هزار نفر بداغستان یورش برده در بند را تصرف نمود. شاه طهماسب که از محاصره اصفهان فرار کرده بود و برای بدست آوردن تخت بیاد رفته پدر کوششها می نمود از پتر کیر خواهش کرد که او را در جلوس و رجعت بتخت مساعدت نماید. پتر با صد هزار نفر داخل ایالات شمالی ایران شد. سال بعد پتر کیر با سفیر شاه ایران عهد نامه بست که بمقتضای آن دولت ایران ایالات داغستان و شیروان و باکو و گیلان و مازندران و استرابادرا بروس واگذار میکرد. پتر کیر بعد از این دستبرد که بی زد و خورد نصیب او گشته بود موضوع طمعش را که حرکت بهند بود موقتاً کنار گذاشته بملکت خود باز گشت.

با ظهور نادر شاه کیر انقلاب غریبی در ایران بروز کرد. در زوال خاندان صفویه با طمع روس و عثمانی در ایران بجز اضمحلال و تجزیه آن مملکت صورتی دیگر بنظر نیامد و در همه جا آثار انحلال پدیدار بود. ولی خوشبختانه ستاره عظمت و قدرت ایران از تلالؤ نیفتاده بود؛ نادر شاه افشار بعد از آنکه فتنه افاغنه را در ۱۱۴۲ هجری فرو نشاند و قدرت و کفایت خود را در اصلاح امور کشوری و قلمع و وقع اشراخ خارجی و داخلی با م ثابت نمود بحیال استرداد ایالات منصوبه شمال ایران افتاد. برای انجام این مقصد بدون زد و خورد سابقاً ایلچی بروسیه فرستاده بود اما بجهت گرفتاریهای او در سایر نواحی ایران دولت روس بخواهش او جز طفره و تملل تا آتوق جوانی نداده بود. تا آنکه بالأخره در حدود سال ۱۱۴۴ نادر شاه بروسیه یک آتمام حجت فرستاد. روس از قدرت و سطوت او مسبوق بود و از هیبت او مرعوب بدون هیچگونه شرطی از خاک ایران بیرون رفت و ایالات شمالی ایران را تخلیه نموده مجدداً بایران واگذار کرد. در سال ۱۱۴۷ هجری نادر شاه بعد از اطفاء ناره فتنه شیراز بشیروان آمد و آنجا با داغستان مستخر کرد

و کهنه پرستی و بی‌ارزشی آن‌را در مقابل تکامل و پیشرفت تمدن عهد جدید اروپائیان در ایران کسی حس نمی‌کرد و کسی در فکر چاره و اصلاح آن برنیامد. این شد که حمله عباس میرزا ولیعهد ایران در جنگ ثانوی با روس در ۱۲۴۰ هجری با اصول منسوخ شده بی نتیجه ماند و با وجود تقوی ابتدائی ایرانیان بعد از سه سال زد و خورد قشون روس تا قریب بمحدود خسته رسید و آخر الامر بصلح نامه معروف ترکن جای منجر گردید (۱۲۴۳ هجری). بواسطه این صلح نامه سنگین بلاوه شروط ریشه برانداز چند دولت ایران ایروان و نخجوان و باقی اراضی ماورای رود ارس را که امروز سرحد موهومی ایران و روسیه است بهمسایه شمالی واگذار کرد.

مقارن این اوضاع از ۱۲۱۵ الی ۱۲۴۰ نفوذ روس در قفقاز تغییرات مهمی در وضع عمومی آن داد. همینکه روس دست رقیبان ذیحقوق یعنی ایران و عثمانی را از هر گونه نفوذی کوتاه نمود و خود را فرمانفرمای کل قفقاز دید تمام هم خود را مصرف باقیاد بومیان نمود. اغلی از طوایف قفقاز مخصوصاً شاهزادگان و رؤسای آنها از قبایل مسیحی و بعضی از قبایل مسلمان بواسطه دناقت طبع بسهولت در مقابل تطمیع و تهدید روس سربندگی فرود آوردند. ابتدا بنوید و جیره و منصب شاهزادگان و خوانین آنها در قشون روس خدمت پذیرفتند تا اینکه قدرت خانه خراب کن روس تا هر دهکده رسید و زنجیر بندگی بگردن فرد فرد آنها نهاد.

وضع قفقاز در سی سال اول استیلای روس و قبل از مقاومت لرگیها و چچن‌ها بدین منوال بود:

سر قصه گرجستان برمیگردیم.

در منگولی یک شاهزاده پرنس دادیان نام مدتی حکومتی بظاهر مستقل نمود و در قشون روس رتبه ژنرال باو داده بودند و قشون روس که در ولایت او ساخلو میکرد اسماً در تحت فرمان او بود.

غوری را یک شاهزاده بومی اداره میکرد ولی در قلمه آن سربازان روس اقامت داشتند.

در طوالتش یک نفر از خوانین که ننگ حمایت روس را بدوش میکشید حکومت میکرد ولی در اغلب نقاط ولایت حتی در قلمه لنکران که مقر خان بود سالدات روس اقامت داشت.

اغلب خان نشینهای بوت^(۱) و جاری^(۲) و بلاد آوارها و گرمیکها و خان نشین تاریخی^(۳) و کایداک^(۴) و محال قبه‌شاه^(۵) سالیانه باجی داده و عده از قشون روس را پذیرفته متحمل مخارج آنها می‌شدند.

واضح است که این وضع را استقلال داخلی نمیتوان شمرد و جمله این قبایل رفته رفته در تحت حکومت مستقیم اداره صرف روس در آمدند. ایمرسی مثل گرجستان گردید و شاهزاده آن سلیمان خود را تقریباً بر روسها فروخت. در اکثر نقاط آنها که یاری مقاومت نداشتند خوانین ایشان یا

بگرجستان حمله کرد. ابتدا قره‌باغ را گرفته سپس بتفلیس دار الحکومه گرجستان یورش برد. هرآکلیوس از ملکه روس مدد خواست. ملکه ژنرال والرین زوبوف^(۱) (که در ایران معروف بقزل ابلیغ است چه یک پای او از طلا بوده) فرمان داد تا بممالک ایران حمله کند. در این اثنا آقا محمد خان کشته شد و کاترین دوم هم در گذشت. بواسطه عوایق سیاست داخلی روسیه پول اول^(۲) جانشین کاترین مجبور شد که قشون خود را از گرجستان باز پس کشد و مخالفت ایران و روس بدین طریق موقتاً باختم رسید.

بالآخره در ۱۲۱۴ نیرنگهای روس وجود طایفه مسلمانان لرگی و دولت عثمانی و ایران را در نظر گرگین خان پسر هرآکلیوس آخرین ولی گرجستان محاطره بزرگی قلم داده او هم با اعتماد قول روس ظاهراً ولی بسبب فشار و تهدید روس باطنا مستأصل شده مملکت خود را در عوض مستمری و منصب در قشون روسیه در حق خود و اقرباء خود بروس تسلیم نمود. بواسطه یک فرمان امپراطوری در ۱۲۱۶ گرجستان ملحق بروسیه گردید.

بعد از ختم عمل گرجستان در پترزبورغ تصرف آن سرزمین را بدون تمام قفقاز تقریباً بیهوده می‌شمردند لهذا در صدد توسیع حلقه کار در آمدند. ابتدا با عثمانی در آویختند و در ۱۲۲۷ با آندولت اعلان جنگ کردند. در خاتمه جنگ بجز آنای^(۳) و پوتی که برای عثمانی باقی ماند سایر قلاع و متصرفات عثمانی در غرب قفقاز بچنگ روس درآمد. در فراغت از این امر بدون درنگ بایران پرداختند و در ۱۲۲۸ بمستملکات ایران در ماورای رود ارس حمله کردند.

جنگ ایران با روس در خاطر هر ایرانی با خنجر آهنین ثبت است. انگلیس در آن روزها هنوز رقیبی توانا مثل آلمان در اروپا در مقابل خود نداشت و دشمن صلی خود روس را مینسداشت و استقلال و قوت ایران را سیاستون انگلیس برخلاف عقیده امروزی لرد گری محتاج بودند و برای خاتمه جنگ میانگیری نموده صلح گلستان بمان آمد. بواسطه این سند سیاسی که خاری بس جانخراش بر تن ایران بد بخت گردید دولت ایران داغستان، قوبا، شیروان، شامخی، باکو، سالیان، طوالش، قره‌باغ، شوشه، گنجه، گرجستان با پایتخت آن تفلیس را بروس واگذار کرد. علاوه بر این رتبه شاهنشاهی و سر پرستی که پادشاهان ایران از عهد شاه عباس کبیر و نادر شاه کبیر و قبل از آن در ایمرسی، غوری^(۴)، منگولی^(۵) (در ساحل بحر سیاه)، انجاز، شوراگی^(۶)، کاختی^(۷) و غیره و غیره داشتند از ایران مسلوب گردید. این اهانت تاریخی اگرچه ایرانیان را مختصری متوحش ساخت ولی در همان وقت که در روسیه رویت ترقی و تجدد و نقشه برتری و تفوق را که بطر کبیر کشیده بود پیروی میکردند در ایران کسی پروای جهانستانهای نادر شاه افشار را نداشت و فتوحات او را پشت سر هم از دست داده بودند. انحطاط تمدن قدیم ایرانی

Kaidak (۴) Tarkhi (۳) Tehari (۲) Boutah (۱) Koubachah (۵)

Gourie (۴) Anapa (۳) Paul I (۲) Valerien Zoubof (۱) Kakhétie (۷) Chouragelie (۶) Mingrelie (۵)

ورود

جناب مستطاب اجل آقای میرزا سلیمان خان که اخیراً در دورهٔ صدارت آقای مستوفی الممالک در ایران متوالیاً معاونت وزارت داخله و جنگ را در عهده داشتند و در اوایل محرم سال گذشته در موقع مهاجرت رؤسای ملیون بقم تشریف فرما گشته و از آنجا بکاشان و اصفهان و بروجرد و قصر آمدند و بالأخره پس از تخلیهٔ کرمانشاه و قصر شیرین بیفداد و از آنجا با هبتی از محترمین ملیون بسلاهیول تشریف آورده بودند پس از مدتی اقامت در پایتخت دولت علیهٔ عثمانی بملاحظهٔ پیشرفتهای قشون ظفر نمون عثمانی و قوای ملی ایران در کرمانشاه و همدان در صدد مراجعت بوطن عزیز بودند. ولی مقدمهٔ بزم سیاحت پایتخت امپراطوری آلمان و ملاقات دوستان و هموطنانی که در آنجا هستند بپرن تشریف آورده اند. از صمیم قلب کارکنان ادارهٔ «کاوِه» ورود ایشان را تبریک گفته و کامیابی ایشان را در خدمات ملی از خداوند مسئلت مینمایند.

تلگراف

تسلیت اعلیحضرت سلطان احمد شاه

اعلیحضرت سلطان احمد شاه بمناسبت وفات امپراطور اتریش فرانسوا ژوزف (۱) تلگراف تسلیت ذیل را با اعلیحضرت امپراطور حالیه کارل فرستاده اند:

«از خبر اسفناک واقعهٔ غم انگیزی که بواسطهٔ وفات عموی بزرگ اعلیحضرت امپراطور و پادشاه بآن اعلیحضرت وارد آمده بسیار افسرده گشتم و قلباً با اعلیحضرت و خانوادهٔ امپراطوری در تأثر و تحسّر شریک میباشم و امیدوارم که خداوند اسباب تسلیت آن اعلیحضرت را فراهم آورده و ایام عزّت ذات امپراطوری را از بلیات مصون دارد.»

سلطان احمد

ضمناً اعلیحضرت سلطان احمد شاه سفیر ایران در وین را مأمور فرموده اند که در تشییع جنازه حضور بهم رسانیده و دسته گلی باسم اعلیحضرت بروی تابوت بگذارد.

آخرین خبر

در وقتیکه شمارهٔ ۸ «کاوِه» در شرف منتشر شدن بود خبر مسرت اثر سقوط بخارست در تاریخ چهارشنبهٔ دهم صفر رسید و ما را بنوشتن این مختصر وا داشت. انشاء الله در شمارهٔ آینده مفصلاً از اوضاع آن سامان خواننده گان محترم خود را مطلع خواهیم داشت.

François Joseph (۱)

تلف شدند یا ترک وطن کرده بایران مهاجرت نمودند. جواد خان والی شورا گل که سابق جزو حکومت ایران بود در محاصرهٔ گنجه در سنه ۱۲۱۹ با جوانمردی شهید شد. خان شیروان و قره باغ آخر الامر در ۱۲۳۷ بایران فراری شد. بالأخره عدّهٔ روس درشت خوی بر شیروان و شکی و آپشرون (۱) که ایرانیها آرا بهشت گل نام داده بودند مسلط شده و آنجاها را اداره نمودند.

بدین طریق فتح قفقاز که کلید تسخیر ایران و بین التهرین و مصب شط العرب و وصول بخلیج فارس و طریق هندوستان است برای روس میسر گردید.

بایرن و انگلستان

بایرن (۲) از مشاهیر شعرای انگلستان است و انگلیسیها بوجود او مباحثات مینمایند. چند سال قبل در هفتم رمضان ۱۳۲۲ لرد هالدان (۳) وزیر جنگ سابق انگلیس در نطقی که در خصوص صفات ملی آلمان و انگلستان نمود گفت: «گاه میشود که ما انگلیسیها فراموش میکنیم که در ظرف قرن نوزدهم (سیزدهم هجری) ما فقط دو نفر ادیب که دارای شهرت در تمام اروپا گردیدند بار آوردیم یکی بایرن و دیگری اسکات (۴)».

همین بایرن که مایهٔ افتخار انگلستان است بارها در اشعار و تألیفات خود اظهار تفرع عظیم از هموطنهای خود نموده است. اینک نمونهٔ از آنها در ذیل ثبت میکنیم. در تیاتر خود موسوم به «دُن جوان» (۵) چند بیتی دارد که ترجمهٔ آن بفارسی چنین میشود:

اگر سر تا سر انگلستان، ای افسوس، بفهمید
که چه تفرق اسم او احداث میکند،
و با چه بی تابی دنیا منتظر است که ببیند
ساعتی را که او (انگلستان) مقنوب شده جان میدهد،
او که روزی مایهٔ امید عالیان بود
و اکنون بدترین دشمن
ملتهاست و از هر طرف مبنوخ است،
چه در همان جینی که فریاد آزادی میزند زنجیر میاورد!

بایرن که از هموطنان خود دل سرد و متفرع بود اغلب در غربت بسر میبرد و عاقبت نیز در موقعی که یونانها برای استقلال خود در سنه ۱۲۳۷ شورش نمودند بدان مملکت شتافت و داوطلبانه در جنگ کشته شد. امروز یونانیان معنی مصراع اخیر قطعهٔ فوق را با یک وضوح دردناکی در حق خویش احساس میکنند.

Apcheron (۱) Byron (۲) Haldane (۳) Scott (۴)

Alas! Could she but fully, truly, know
How her great name is now throughout abhorred:
How eager all the earth is for the blow
Which shall lay bare her bosom to the sword;
How all the nations deem her their worst foe.
That worse than worst of foes, the once adored
False friend, who held out Freedom to Mankind,
And now would chain them — to the very mind.

Byron, Don Juan, Canto X, LXVII.